
SIMON LAJOS ZOLTÁN

sed nunc navita...

Neolatin tengerészeklogák

It is well-known that Iacopo Sannazaro had created a new genre of pastoral poetry (Eclogae piscatoriae, 1526) that remained popular for centuries. Even in the 18th century there were literary debates concerning fishermen's eclogues written both in native language and in Latin. While the ecloga piscatoria still receives some scholarly attention, the genre of the much rarer sea-eclogue (ecloga nautica) has almost completely faded into oblivion. The paper focuses on the characteristics of this subgenre by analysing the eclogues of Lorenzo Gambara, Antonius Taygetus, Hugo Grotius and Petrus Stratenus. It will be argued that the ecloga nautica is characterised by distinct features. However, these bold innovations contradicted the more and more rigid expectations concerning the pastoral genre to such an extent that this may also explain why the subgenre had finally remained a marginal phenomenon in the flourishing era of pastoral poetry.¹

Jacopo Sannazaro 1526-ban kiadott halászeklogáival megújította a bukolikus költészetet, és csaknem három évszázadon át számos utánzóra talált.² Egy 18. századi angol méltatója, William Greswell szerint ez az öt kis költeményből álló gyűjtemény híresebbé tette a nápolyi mestert, mint bármely más műve.³ Az *ecloga piscatoria* mibenlétéről és költői értékeiről azonban heves viták folytak még a 18. században is. A poétikai írók sokszor bizonytalanok voltak a Vergiliust imitáló, ámde a halászok életéről szóló, a tengerparton játszódó eklogák műfaji besorolását illetően. *Difficultas non mediocris* – írja René Rapin 1659-ben megjelent érteke-

---

¹ A publikáció az MTA-SZTE Antikvitás és Reneszánsz: Források és Recepció Kutatócsoport (TK2016-126) támogatásával jelent meg.

² A halászekloga történetéhez ld. HALL (1912).

³ Idézi SMITH (2001: 200).

zésében, s maga végül azoknak ad igazat, akik úgy vélik, hogy a halászoknak semmi közük a pásztori költészethez, jóllehet korábban hangsúlyozza, hogy a bukolikus hangulat megteremtésében Sannazaro fölülmúlhatatlan.⁴ Míg a máskülönben igencsak szigorú Iulius Caesar Scaliger azt mondja, hogy a pásztori költők közül Vergilius mellett csak Sannazarót érdemes olvasni (*solus legi dignus*),⁵ mások irodalmi melléfogásnak tartották a bukolikus helyszín átvitelét a látványelemekben sokkal egyhangúbb tengerparti tájra. Frappánsan foglalja össze e kifogásokat Thomas Tickell 1713-ban megjelent esszéje: az erdőket és réteket Sannazaro fölcserélte a kietlen tengerpartra, a bárányokat a fókákra, a pacsírtákat a sirályokra, hősei a szeretett lánykának kagylókat kínálnak virágok és gyümölcsök helyett. Bármilyen kitűnő is Sannazaro stílusa, ez az önkényes változtatás megbocsáthatatlan, hiszen a vidéki élet elbűvölő szokásait és barátságos környezetét olyan táj váltja föl, mely természetéből adódóan nyomasztó és ijesztő.⁶ Bernard Le Bovier de Fontenelle pedig a halászok verejtékes munkáját tartja zavarónak, mint ami teljesen ellentétes a pásztori élet ráérős szemlélődésével.⁷

Ezek után nem meglepő, hogy a tengerészekloga (*ecloga nautica*) sohasem vált igazán népszerűvé. Maga a terminus sem vált külön a halászeklogáétól. A francia poétikákban a *pescherie* és az *églogue marine* szinonimának számított.⁸ Rapin említett értekezésében a halászekloga jelentős képviselőjeként Sannazaro mellett éppen azt a Hugo Grotiust emeli ki, aki *Myrtilus* c. költeményének az *idyllium nauticum* meghatározást adja, és mindjárt a fölütésben büszkén jelenti ki, hogy az erdőket és forrásokat elhagyva sípja elsőként zengi az óceán hullámait: *Prima mihi,*

---

⁴ RAPIN (1659: 232): *Sed facit negotium præstantissimorum inter Italos poëtarum Sannazarij, & Rotæ; & apud Batavos Grotij, auctoritas: quorum extant piscatoriæ eclogæ sane incomparabiles. At existimo rem criticorum iudicio definiendam, qui existimant piscatoriæ rei tractationem ad carmen bucolicum nihil pertinere.*

⁵ SCALIGER (1561: VI, 4).

⁶ Idézi SMITH (2002: 435): "How good soever his Stile and Thoughts may be; yet who can pardon him for his Arbitrary Change of the sweet Manners and pleasing Objects of the Country, for what in their own Nature are uncomfortable and dreadful?"

⁷ FONTENELLE (1736: 157): „Sannazar n’a introduit que des pescheurs dans ses eglogues, et j’y sens toujours que l’idée de leur travail dur, me blesse.”

⁸ MONGA (1987: 21–32).

silvis, & amaeno fonte relicto / Fistula ad Oceani fluctus, & et ad aequora venit (1–2). Grotius e sorain a francia Gille Ménage is megütközik 1655-ben olasz nyelven közzétett Tasso-kiadásában. Nem érti e dicsekvés okát, jegyzi meg epésen, hiszen mindenki tudja, hogy Sannazaro volt e műfaj első képviselője.⁹ A két terminus fölcserélhetősége azzal is magyarázható, hogy valódi tengerészeklogát kevesen és szórványosan írtak. A neolatin bukolika legnagyobb kutatója, L. W. Grant mindössze négy szerzőt és nyolc eklogát sorol ide: a németalföldi Jacob Sluperius, Franciscus Modius és Hugo Grotius egy-egy, valamint a skót Johannes Leochaesus (John Leech) öt költeményét. Más fejezetben ugyan, de tárgyalja még Antonius Taygetust, vagyis az olasz Giovanni Antonio Tagliettit, akinek *Ecloga nautica* c. nagyszabású költeménye a lepantói csatáról emlékezik meg epikus részletességgel. Grant megemlíti továbbá Lorenzo Gambarrát, a *De navigatione Christophori Columbi* c. eposz szerzőjét, de tíz eclogából álló *Nautica* c. gyűjteményéről, amely messze a legterjedelmesebb, megfeledkezni látszik, annak ellenére, hogy Gambará életében háromszor is megjelent, igaz, külön kötetben egyszer sem.¹⁰ E különös gyűjteménnyel azóta is csak a *De navigatione* tudós kiadója, Manuel Guerrero foglalkozott, egyetlen áttekintő tanulmányban.¹¹ Lehetséges tehát, hogy a tömérdek *Poemata*, *Silvae* és egyéb gyűjteményes kötetekben lappanganak még ismeretlen tengerészeklogák, de aligha nagy számban. Maga Guerrero említi sajnálkozva, hogy az ibériai latin költők egyáltalán nem művelték ezt a műfajt, még Spanyolország tengeri hatalmának tetőpontján sem.

A következőkben amellet érvelünk, hogy az *ecloga nautica* a halászeklogáktól igen jól elkülöníthető műfaji jegyeket mutat, ám ezek a merész újítások olyannyira áthágják a 17. századtól fogva mind merevebbé váló műfaji elvárásokat, hogy ez magyarázattal szolgálhat arra is,

---

⁹ MENAGIO (1655: 99): „Il S. Hugone Grotio huomo in ogni scientia dottissimo, e benche da tutti Letterati sommamente, non però bastevolmente lodato, vantasi nel suo Idillio Nautico d’haver il primo corso l’arringo di questa sorte d’Idilli: Non audita cano, &c. Nè sò il perche, nessuno potendo dubitare, ch’inanza à lui Giacomo Sannazaro n’havesse composti.”

¹⁰ GRANT (1965: 220–227).

¹¹ GUERRERO (1992: 343–366).

miért maradt végül marginális jelenség, még a halász-, vadász- és kerteklogákhoz képest is.

Azt, hogy a pásztori és a tengerparti táj látványelemei nem állnak olyan éles ellentétben egymással, amint azt Sannazaro sok bírálója állította, sőt, gyakran egymáshoz kapcsolódnak, egyetlen motívum továbbélésével mutatjuk be, ez pedig a korall mint különleges szépségű ajándék. Forrása Claudianus Honorius és Mária esküvőjére írt *epithalamiuma*, mely a reneszánsz korában rendkívüli népszerűségnek örvendett. Venus tengeri utazása során az egyik Néreis, Dótó hirtelen alámerül, s ajándéku egy korallágot tör le, mely, mire a tengerfenékről fölhozza, drágakővé válik.¹² Ez a motívum megvan már Poliziano *Ambra* c. költeményében,¹³ s megtaláljuk Sannazaro *Phyllis* c. első eklogájában.¹⁴ Érdekesebb azonban, hogy nem bukolikus tárgyú költeményekben is fölbukkan, de mindig bukolikus motívumok közé illesztve. Így Nicolò D'Arco azon elégiájában, amelyben a szép Laurát csábítja a Garda-tó partjára, ahol a tó istene, *Benacus pater* maga nyújtja át ajándékkosarát:

*Addit citria mala et suaves miscet odores,
Et vos, o myrthi, carpit, odoriferae,
Et fert nodoso ramosa corallia trunco,
Quae genitor Nympharum huic dedit Oceanus.*
(*Numeri* 78, 21–24)

Még jellemzőbb példa, hogy Bernardino Rota a szamócát nevezi paraszti korallnak (*arbutos corallia rustica foetus*) egyik elégiájában,¹⁵ szép *epicedium*ában pedig néhai felesége ajkáról mondja, a bukolikus és tengeri mo-

¹² *Epith. Hon.* 166–171: *Cingula Cymothoe, rarum Galatea monile / et gravibus Psamathe bacis diadema ferebat / intextum, Rubro quas legerat ipsa profundo. / Mergit se subito vellitque corallia Doto: / vimen erat dum stagna subit; processerat undis: / gemma fuit.*

¹³ *Sylvae* III (*Ambra*), 77–78: *Inousque puer, glauca cum matre, repulsas / Nunc subter lascivoit aquas, nunc improbus extat / Pube tenus, conchasque et rubra corallia vellit.*

¹⁴ 1, 38–41: *En tibi caerulei muscum aequoris, en tibi conchas / Purpureas, nec non toto quaesita profundo / Et vix ex imis evulsa corallia saxis / Afferimus; tu sollemnes nunc incipe cantus.*

¹⁵ *Elegiae* 1, 3, 19–24: *Haec modo decerptas spoliatis vitibus uvas, / E quibus optares nectere Bacche comas. / Haec gerit arbutos corallia rustica foetus, / Illa haedum, haec turdos, haec sine teste capum.*

tívumok tökéletes egybeolvasztásával, hogy vörös volt, mint a korall és édes, mint a hyblai méz: *Hyblaeis corallia nata labellis*.¹⁶

Más a helyzet a tengerrel és a tengeri utazással. Számos költemény állítja éles ellentétbe a ligetek és folyópartok kies vidékét a tenger félelmetes világával. Elegendő talán két példát említenünk. Pietro Bembo komikus elégiájában Faunus gerjed szerelemre Galatea iránt, s az udvarlás hevében a tengerbe zuhan. Miután a félisten kapálózásán a *nympha* kellőképpen kimulatta magát, szarvánál fogva vonszolja ki a partra, lelkére kötve, hogy ne kísértse többet az ő járhatatlan birodalmát.¹⁷ Baldassare Castiglione *Ad puellam in litore ambulantem* c. költeményében pedig a parton sétáló lánykát udvarlója a tengerben élő, földi lányok után sóvárgó istenekre és szörnyetegekre figyelmezteti, majd a sokkal biztonságosabb virágos rétre invitálja.¹⁸ Fölöttébb jellemző, hogy az első 18 sor a tengerpartot, a második 18 sor pedig a mezei tájat írja le, egymás ellenképeiként.

De a hosszabb tengeri utazás egyáltalán nem vonzó lehetőség Sanzaro halászsainak sem. A 2. ekloga szintén Galateába szerelmes főhőse, Lycon csak végső elkeseredésében gondol arra, hogy tengerre szállva elhagyja a Posillipo gyönyörű tájkát, és észak jeges partjain, vagy Líbia homokjában keressen nyugalmat.¹⁹ A 3. ekloga nyitójelenetében Mopsus rendkívüli kalandként emlékezik meg arról, hogy a vihar miatt két hétig vesztegeltek Bauli, vagyis a mai Bacoli közelében, Nápolytól légvonalban 15 kilométernyi messzeségben. Borzongva idézi föl, hogy innen indult útjára az a hajó, mely Frigyes nápolyi királyt vitte franciaországi

---

¹⁶ *Sylvae* 4, 36–39: *O utinam in fluviium lacrymans, et tristis abirem, / Qui propter tumulum, qui condit dulcia membra, / Quique rosas, vel adhuc nitidi qui lilia vultus / Servat, et Hyblaeis corallia nata labellis.*

¹⁷ *Carm.* 7, 67–70: *Numen aquae gaudet tumidarum numine aquarum, / Conveniunt votis vota propinqua meis. / Tu pete montivagas, quarum es de gente, capellas, / Parte tui, et nostros linque, proterve, toros.*

¹⁸ *Carm.* 6, 41–44: *Has fatuas rapiant pelagi, sine, monstra puellas: / Nos coeptum hac furtim dissimulemus iter. / Quod si qua interea audieris per litora murmur, / Lux mea, te in nostro protinus abde sinu.*

¹⁹ 2, 62–67: *Heu quid agam? Externas trans pontum quaerere terras / Iam pridem est animus, quo numquam navita, numquam / Piscator veniat: fors illic nostra licebit / Fata queri. Boreae extremo damnata sub axe / Stagna petam et rigidis numquam non cana pruinis / An Libyae rapidas Austrique tepentis harenas.*

száműzetésébe. Kísérői eljuthattak az Atlanti-óceán partjára, ahonnan már kivethető a britannusok barbár földje:

‘His’, inquit, ‘ab oris
 (Ah dirum exsilium) nostrae solvere carinae,
 Cum regem post bella suum comitata iuventus
 Ignotis pelagi vitam committeret undis.
 Quae tamen (ut fama est) Ligurum per saxa, per altas
 Stoechadas emicuit Rhodanique invecta per amnem
 (Nam bene si memini, Rhodanum referebat Amilcon)
 Oceani madidas vidit refluentis harenas
 Et quae caeruleos procul aspicit ora Britannos.’
 (3, 13–21)

Mindkét szöveghely a szülőföldjét elhagyni kénytelen Meliboeus panaszát idézi föl Vergilius első eklogájából.²⁰ Sannazaro tehát csak az ábrázolt tárgyiasságok rétegén változtatott, a bukolikus költészetben bevetté vált alaphelyzetek megmaradtak. Aligha van tehát igazuk azon régebbi és jelenkori kutatóknak, akik e költemények bukolikus mivoltát kétségbe vonják.²¹

A tengerészeklogában viszont igen sok esetben az alaphelyzetek és szerepek is megváltoznak, ill. fölcserélődnek. Jó példa erre Hugo Grotius már említett, 1603-ban írt eklogája, a *Myrtilus*, melyet barátjának, Daniel Heinsiusnak ajánlott, akinek Theokritos-kiadásában is közreműködött három idill latin fordításával.²² A *Myrtilus* is Theokritos 3. és 11. idilljét imitálja, fölépítése a *Kyklóps*, vagyis a még serdülőkorú Polyphamos Galateához intézett monológját követi. Ez a szoros imitáció azonban teljesen új jelentést nyer azáltal, hogy Grotius az alaphelyzetet visszajára fordítja. Míg a *kyklóps* a szárazföldre csalogatja a tengerlakó nimfát, itt a tengerész Myrtilus arra próbálja rávenni Cochlis nevű kedvesét, hogy legyen társa tengeri utazásain. A parodisztikus hatást tovább fokozza, hogy a mitológiai jelenetet németalföldi életképpé formál-

²⁰ Verg. *E.* 1, 64–66: *At nos hinc alii sitientis ibimus Afros, / pars Scythiam et rapidum cretae veniemus Oaxen / et penitus toto divisos orbe Britannos.*

²¹ Így HUBBARD (2007: 55–77), e tanulmányra válaszul ld. FREDERICKSEN (2014: 19–29).

²² Az ecloga keletkezéséről ld. EYFFINGER (1988: 310–314).

ja: míg a Kyklóps a saját összenőtt szemöldökét találja szépnek, Myrtilus a vörös pofaszakállát, míg amaz liliomot és puha szirmú mákvirágot vinne Galateának, emez kókuszdióból készült serleggel, mit több, kínai porcelánnal nyerné meg Cochlis szívét:

*En etiam tibi dona fero miser, en nucis Indae
pocla, quibus potavit Arabs, Sinique petitem
fictile. Non alias tremui propiore periclo,
Et, nisi Leucotheen mea tunc in vota vocassem,
Infelix Stygias ivissem nauta sub undas.
(67–71)*

Polyphamos lakóhelyének közismert leírása valóban idilli, babérligettel, szőlőlugassal, hűs vizű forrással, az ifjú *kyklóps* meg is jegyzi, ugyan ki választaná ezek helyett a tengert. Myrtilus viszont a *Kontrastimitation* jegyében éppen a tengert próbálja meg *locus amoenus*ként bemutatni: vannak ott szigetnyi bálnák, roppant fűrészhalak, vízoszlopot lövellő cetek, fókacsordák, hajót kísérő pilótahalak, ámde a tenger szülötte maga Venus is, és a viharok elültével gyakran derűsen mosolyog a végtelen víztükör:

*Illic falsa salo labentibus insula, cete,
Et validae pistres, & physeteres anhelii,
Phocarumque natant examina: pompilus illic
Per mare veliferum puppim comitatur euntem.
Illic nata Venus, comitata Cupidine parvo,
Nunc etiam concha patrias quae navigat undas,
Nudatoque sinu pulcherrima Cymodocea
Captat in apricis vernantes fluctibus auras.
Nam neque semper aquae furit implacabilis aestus,
Ventorumque fremit laxato carcere vulgus.
Sunt etiam Ponto sua gaudia; saepe per aestum
Gurgite pacato ridet mare: saepe remotis
Vulturno, & Borea, pluviamque cientibus Austris
Oebalios tantum Zephyrus suspirat amores.
Longa ministeriis sunt otia, pace serena*

*Mitia cum placidi requiescunt terga profundi
Altaque languenti descendunt cornua velo.*
(127–143)

Önmagában úgy tűnhet, hogy a *Myrtilus* nem kevesebb, de nem is több szellemes Theokritos-paródiánál. Tudomásunk szerint a nem túl gazdag szakirodalomban még nem merült föl a kapcsolat Heinsius *Auriacus, sive libertas saucia* című, Orániai Vilmosról szóló tragédiájával, mely egy évvel korábban, 1602-ben jelent meg.²³ (Jegyezzük meg, ugyanezen évben alakult meg a Kelet-Indiai Társaság is.) A negyedik színt záró kardal ugyanis, mely a tenger meghódítását jövendöli, föltűnő párhuzamot mutat Grotius leírásával: a zsarnok hatalmának megtörése után Batávia népe úrrá lesz a tengereken, Próteus szörnyű fókacsordái, mohó cethalai között büszkén járja a mosolygó vizeket:

*Hactenus magni domitor tyranni,
Hactenus vasti dominus profundi
Nerei rector Batavus, frementem
Subdidit undam.
Ille vesanos Aquilonis imbres
Inter, & saevas Boreae ruinas
Spumeum ridet mare, perque Iberum
Fertur & duras pariter procellas
Victor amborum...
Tutus horrendas maris inter algas,
Inter & Protei pecus, horridasque
Eminens Phocas, & et avara Cete,
Inter et blandas Thetidis sorores
Nabit optatas Batavus per undas
Aemulus Glauci, patriique fiet
Incola ponti.*
(1753–1761; 1774–1780)

Ebben az összefüggésben válik érthetővé az ekloga fölütése, ahol Grotius azt mondja, a németalföldi költőknek nem Hága vidékéről, hanem a

---

²³ Nem említi EYFFINGER (1988) sem, aki pedig Grotius és Heinsius kapcsolatát igen részletesen ismerteti. Sannazaro németalföldi hatásához ld. HARMSEN (1996: 391–399).

tengerekről kellene énekelniük, miként azon jóslata is, hogy barátja drámáit fogja magasztalni Jáva és India.²⁴ A kor bevett értelmezése szerint Augustusra vonatkozó vergiliusi sorok megidézése által a költemény Hollandia beköszöntő aranykorának ünneplésévé válik.

A szerepek fölcserélésére említsünk még egy északi példát. Petrus Stratenus *Venus Zelanda* című, 1641-ben megjelent kötetében találjuk a *Thestylis* c. költeményt, melyet a szakirodalom halászeklogaként tart számon.²⁵ Valójában Thestylis pásztorlány, aki elkeseredve terelgeti birkanyóját a tengerparton, mivel szeretője, Hyllus tengerésznek állt:

*Mattiacis nuper dum Thestylis errat arenis
Compellitque gregem, qua possidet aequore Nereus,
Invadit quas bisque die, & bis unda reliquit,
Desertasque domos, nec habentes nomina terras:
Se tumulo dedit acclivi, qua prospicit altum
Aequor, & immensis oneratas navibus undas.
Ipsa madens lachrymis, & foemineo singultu
Tristia composito haec jactavit verba profundo.
(1–8)*

A név Theokritos *Pharmakeutriájának* hősnőjét idézi, és e holland Thestylis is ráolvasással próbálja a távolodó hajót megállítani. A költemény legfőbb előképe természetesen Vergilius 8. eklogája, ahol az elhagyott *coniunx* próbálja mágikus szertartással Daphnist a városból való visszatérésre kényszeríteni. Az apály idején bejárt vizes fövény a szó szoros értelmében a senki földje (*nec habentes nomina terras*) a rettenetes óceán és a barátságos falusi vidék, az egymással szembeállított tengeri és bukolikus világ között, ahol egykor Hyllus a tölgyfa kérgébe véste szeretője nevét. Míg a bukolikus költészetben többnyire a pásztorfiúk ostromolják a leányokat, a tengerészeklogák egyik jellemző alakja a női főszerep-

---

²⁴ 1–11: *Prima mihi, sylvis & amaeno fonte relicto / Fistula ad Oceani fluctus, & ad aequora venit, / Aequora quae Batavis potius cantanda Poëtis. / Nam neque me tantum saltus, aut pascuca circum, / Aut Hagae nemus omne meae juvat, invia quantum / Littora, pendentisque domus, scopulique cavernae. / Non audita cano. Labor hic tibi sumitur, Heinsi. / Heinsi, noster amor, si quid mea carmina possunt, / Te Libycus Garamas, te Java loquetur, & Indi, / et puppes Austrina ferent ad sidera caeli / Dia Sophocleo tua pulpita quassa cothurno.*

²⁵ STRATENUS (1641: 184–185).

ló. További kutatásokat igényelne annak bizonyítása, hogy a holland költők ismerték-e Lorenzo Gambara *Nautica* c. gyűjteményét. Ez korántsem elképzelhetetlen, hiszen a bresciai költő munkái Németalföldön is megjelentek.²⁶ Annyi bizonyos, hogy a pásztori világ és a tenger, mint *locus amoenus* és *locus horridus* szembeállítása, hasonlóképpen a két világ határán álló magányos, ill. magára hagyott nőalak mint főszereplő az ő eklogáiban jelenik meg először.

Vegyük elsőnek a 3. eklogát, melynek hősnője, *Limniace* eleve szármalmat ébreszt: miként rögtön a fölütésből megtudjuk, törvénytelen gyermek volt, anyja titokban, a tengerparton hozta világra, ott, ahol az Inachus ömlik a tengerbe, vagyis Argolisban. Hogy innen hogyan került a krétoi Knóssosba, nem tudni. De már a kora hajnal a tengerparton találja, ott siratja férjét, Bitiast, aki elhalmozza ugyan korallból és igazgyöngyből készült ékszerekkel, de folyton a tengert járja. *Limniace* panasza mintegy katalógusszerűen sorolja föl a férfifoglalkozásokat. Szerencsétlen az a nő, akinek katona a párja, nem kevésbé, akié halász, az sem boldog, aki pásztorhoz megy férjhez, de mind közül a legboldogtalanabb, aki tengerész felesége, mert az előbb fölsoroltak gyakran hazatérnek, nem úgy, mint a hajós, aki önfeledten bámulja az idegen égöv alatt fekvő földeket, örvendezik, ha *Néreus* járhatatlan királyságában látja röpködni a hajókat:

*Est tamen ante alias infelix, quam vagus urit
Navita: nam seu frigus habet terrasque fretumque,
Seu floret ver purpureum, seu messor in agris
Maturas segetes tondet, seu colligit uvas
Vinitor, ille tamen laetus tenet aequora puppi;
Miraturque novas alio sub cardine terras:
Littoreis capiturque locis: et gaudet ab alto
Prospiciens humiles terras, atque in via Nerei
Regna, levesque maris volitare per aequora puppes;
Oblitus patriam, et dilectae coniugis ora.
Quam ferus ille, minas pelagi qui primus, et atro
Turbine commotum sprevoit mare: seque procellis*

²⁶ Az eklogákat ebből a kiadásból idézzük: Laurentii Gambarae Brixiani *Poemata*, Antverpiae, 1569.

*Miscuit: hunc Libycae genitum de stirpe leaenae
Crediderim, Stygioque genus deducere ab Orco.
(58–71)*

A halászeklogáktól eltérően, mint azt már Grotiusnál és Stratenusnál is láthattuk, az *ecloga nauticá*ban ábrázolt világ Gambaránál sem zárul önmagába, nem a pásztori táj helyettesítője, hanem az ellenképe. Ez az ellentét még élesebben rajzolódik ki a 7. eklogában, melynek szintén női főhőseit, Argét, Telesillát és Alcimedét a nyitóképben korántsem idilli helyzetben találjuk: hármásban a baljós Tainaron-fok templomához hajóznak, hogy Neptunusnak fekete bikát áldozzanak a tengert járó férfiak épségéért. Hazafelé a még hajadon Argé elpanaszolja társainak, hogy két udvarló között őrlődik, mert noha a tengerész Teleón jegyese, a minap a pásztor Meliboëus kezdett járkálni utána. A borongós hangulatú hajóút ily módon miniatűr falusi idill keretév válik, mivel Argé részletesen elbeszéli, hogyan ismerkedtek meg Pales isten ünnepén. Elbeszélése után, mintegy tükörképszerűen a tengerészfeleség Telesilla tanácsadó beszéde következik, melyben sikerül Argét a jegyesség fölbontására rávennie, aki az *ecloga* záróképében, a komor fölütésnek ismét csak az ellentétéként megkönnyebbült sóhajtással szalad a hegyekbe, ahol Meliboëus a nyáját őrzi.

Gyökeresen átalakul tehát a jelenetek helyszíne is. A pásztorköltészetben szinte kötelező *locus aemoenust* a tenger veszedelmeitől menedéket nyújtó hegyfokok, sziklás partok, elhagyatott, lakatlan helyek váltják föl. Gambara 1. eklogájának hőseit a tomboló vihar veti ki a Lipariszigetekre.²⁷ Hasonló jelenettel kezdődik Antonius Taygetus több mint 400 soros költeménye is: Eurydamas Korkyra szigetére menekül a viharok elől, ott találkozik a rég halottnak hitt Idmonnal, akiről utolsó híre az volt, hogy Ciprusnál szállított fegyvereket és hadtápot a keresztény flottának. Idmon azután elbeszéli, hogy török fogságba esett és gályarabként ült török hajók evezőspadjánál, mígnem a lepantói csatában ki

---

²⁷ 1–4: *Tendebat Liparae fractis ad littora remis / Gnosius Amphidamas, immiti impulsus ab Austro, / Dum vaga committit surgenti carbasa ponto / Nec timet Aeolio missos a carcere nimbo.*

nem szabadult.²⁸ Ez a 63 soros bevezető önálló eklogaként is megállná a helyét. Taygetus egyedülálló újítása az, hogy Idmon aprólékos csataleírásával az eklogát heroikus *epyllion*ná bővíti.²⁹

De nem kevésbé epikus Gambara 4. eklogájának nyitójelenete sem, hiszen hősei az egykori Trója vidékén, a Sigeion-foknál érnek partot, ahol a Simoeis és a Skamandros a tengerbe ömlik. Itt sem valami idilli helyre találnak, sokkal inkább annak ellentétére, elvadult erdőre, ahová a nap sugarai nem hatolnak be. Míg a matrózok nagy része a kimerültségtől azonnal elalszik, a viharedzett Idas és Pharon arra kéri társukat, Menephront, hogy adjon elő nekik valamit régóta ígért verseiből. Mintegy jelképes, hogy ez a költő jövevény a tengerészek világában. Menephron ugyanis Árkádiában született, s mielőtt tengerésznek állt, pásztor volt:

*Hic pastor fuit Arcadiae, natusque Lycaei
In silvis, cantuque, & clarus arundine, sed nunc
Navita, & et Ionii tota notissimus unda.
Ast alii subeunt luco; quo densior horret
Umbra loco: qua sol radianti lumine numquam
Discutit aeternas umbras; passimque per herbam
Dant sese somno impavidi: tunc maximus Idas
Prospectans socios placide ita farier orsus.
(17–24)*

A kerettörténet itt is epikus elbeszélést foglal magába, hiszen Menephron kisebb *epyllion*t rögtönöz, melyben a helytől megihletve először Héror és Leandros sorsát beszéli el, azután Phrixos és Hellé történetét, majd az Akhilleust sirató Thetist idézi föl, és e mitikus sor végére helyezi a liguriai Idast, aki először indult a mesés Cipanga fölkeresésére, s elsőnek jutott el Cuba szigetére. Így olvasztja be Gambara Kolumbusz Kristófot az antik mitológia hősei közé.

²⁸ 43–50: *Euridama, ut senior multis narravit Amilcon, / milite cum patriis cuperem succurrere terris, / et Cererem obsessis vectarem et vina; carinis / Ismariis ego praeda fui, sed compede vinctus, / et iussus validos manibus propellere remos, / verbera et assidue sensi fera vincla catena, / optatam donec fesso Deus ipse salutem / attulit et celso insontem miseratus Olympo est.*

²⁹ Taygetus művének modern kiadása: WRIGHT–SPENCE–LEMONS (2014: 118–145).

A bukolika és az epika ötvözése azonban nemcsak a történetészövésben és a keretbe foglalt kiséposzokban figyelhető meg, így Taygetus és Sluperius több száz soros elbeszéléseiben, hanem a reminiscenciák sűrű szövedékében is. Manuel Guerrero szerint Gambara eklogáit három minta inspirálta, ezek közül is első Vergilius és a latin nyelvű bukolika, majd Sannazaro, és végül a római irodalom tengeri leírásai következnek.³⁰ Az alaposabb vizsgálat azonban, melyet néhány szöveghelynél elvégeztünk, összetettebb képet mutat. Vergilius, Calpurnius és Nemesianus bukolikus költeményeiből elvételek találunk szövegszerű átvételeket és Sannazarótól is keveset. A roppant műveltségű Gambara eclogáinak eleveenségét egyebek mellett éppen az adja, hogy a latin költészet szinte minden rétegeből merít, Lucretius, Catullus, Ovidius, Manilius műveiből éppúgy, mint Lucanustól, Silius Italicustól, Claudianustól. Szép számmal találunk átvételeket az ókeresztény költészetből, Prudentiustól, Venantius Fortunatustól, de nem elhanyagolható a Polizianótól, Mantuanustól, Pontanótól származó kölcsönzések száma sem. Amiben azonban következetes, az stílusának epikus emelkedettsége.

Szép példája ennek a 3. ekloga (*Limniace*) nyitójelenete, melyben a hajnali táj szépségének ötsoros leírása éles ellentétben áll a tengerre szálló kedvesét sirató hősnő bánatával. A virágoktól illatozó dús mezők képeinek (*et late redolent laetissima floribus arva*) legközelebbi párhuzamait Dracontius *De laudibus Dei* c. költeményében és Venantius Fortunatusnál találjuk meg: *et variis redolent florentia rura* (*Laud. Dei* 1, 175), *rursus odoriferis renouantur floribus arva* (*Carm.* 9, 3, 7.) *Limniace* azt panaszolja, hogy a tengerész megfélekedzik hazájáról és a szeretett nő arcáról, s nem riasztják vissza a szörnyű viharok sem, s ilyen férfit csak líbiai oroszlán hozhatott világra: *hunc Libycae genitum de stirpe leaenae / Crediderim...* (70–71), s e catullusi áthallással (*quaenam te genuit sola sub rupe leaena*, *Cat.* 64, 154) kedvesét az Ariadnét magára hagyó Théseushoz hasonítja. A tudós humanista költészet egyik jellemző eljárása a kevesek által ismert, gyakran csak töredékesen hagyományozódott klasszikus szövegekre való utalás. Gambaránál ilyen az idegen égtájakon fekvő vidékeket megbűvölten bámuló hajós képe: *Miraturque novas alio sub cardine terras* (63). E sor Albinovanus Pedo eposzából idézi meg Germanicus

³⁰ GUERRERO (1992: 357)

vakmerő tengeri expedíciójának leírását, melyet az idősebb Seneca *Su-asoriae* c. műve őrzött meg: *Anne alio positas ultra sub cardine gentes / atque alium Libycis intactum quaerimus orbem?* (Frg. 18 Blänsdorf 18–19.).

Az *ecloga nauticára* tehát ugyanazon merész műfaji kísérletezés jellemző, mely Petrarcat arra ösztönözte, hogy *eclogáiban* a *genus humile* helyett a *genus grande* zordságával beszélje el Endre herceg vagy Cola di Rienzo tragédiáját, s amely Baptista Mantuanust arra készítette, hogy kora paraszti életét a maga nyersségében bemutatva a bukolikát a szatírával ötvözze, bőven merítve Persius és Iuvenalis nyelvéből. Ám a 17. század folyamán mindinkább teret hódított azon fölfogás, mely a pásztori költészetet az időtlen nyugalom, a Tasso *Amintájában* oly szépen megénekelte *bella età dell'oro* megjelenítésével azonosította. E szemlélettel a tengeri utazások egyszerre vonzó és félelmetes képe, úgy tűnik, már nem fért össze, s az ígéretes kezdeményezések után elejét vette az *ecloga nautica* kibontakozásának. Talán jellemző, hogy a 17. század végének egyik legjelentősebb latin költője, Nicola Giannettasio 1685-ben adja ki *Piscatoria et Nautica* c. nagy sikerű művét: a *Piscatoria* 14 eklogát tartalmaz a *Nautica* azonban – a *rota Vergiliana* előírásának immár maradéktalanul eleget téve – 8 énekből álló tanköltemény.³¹

Felhasznált irodalom

- EYFFINGER 1988 A. EYFFINGER (ed.), *The Poetry of Hugo Grotius, Original Poetry 1602–1603*, Assen / Maastricht, 1988.
- FONTENELLE 1736 B. LE BOUVIER DE FONTENELLE, *Traité sur la Nature de l'Églogue*, A la Haye, 1736.
- FREDERICKSEN 2014 E. FREDERICKSEN, *Jacopo Sannazaro's Piscatory Eclogues and the Question of Genre*, *New Voices in Classical Reception Studies* 9 (2014), 19–29.
- GRANT 1965 W. L. GRANT, *Neo-Latin Literature and the Pastoral*, Chapel Hill, 1965.
- GUERRERO 1992 M. Y. GUERRERO, *Las églogas náuticas de Lorenzo Gambara*, *Excerpta Philologica* 2 (1992), 343–345.
- HALL 1912 H. M. HALL, *Idylls of Fishermen: A History of the Literary Species*, New York, 1912.
- HARMSSEN 1996 A. J. E. HARMSSEN, *Sannazaro nella letteratura nederlandese*, in: *Acta conventus Neo-Latini Bariensis, Proceedings of the sixth inter-*

³¹ Giannettasióról ld. újabban SCHINDLER (2016) 24–40.

- national congress of Neo-Latin studies, ed. R. J. Schoeck, Binghamton, New York, 1996, 391–399.
- HUBBARD 2007 TH. HUBBARD, *Exile from Arcadia: Jacopo Sannazaro's Piscatory Eclogues*, in: M. Paschalis (ed.), *Pastoral Palimpsests: Essays in the Reception of Theocritus and Virgil*, Heraklion, 2007, 55–77.
- MENAGIO 1655 E. MENAGIO, *Favola boscareccia di Torquato Tasso con le annotazioni d'Egidio Menagio*, Parigi, 1655.
- MONGA 1987 L. MONGA, *Eglogues marines et 'pescheries' au XVIe siècle*, *Cahiers de l'Association internationale des études françaises*, 39 (1987), 21–32.
- SCALIGER 1561 Iulius Caesar SCALIGER, *Poetices libri septem*, Faksimile-Neudruck der Ausgabe Leipzig von Lyon 1561, Mit einer Einleitung von A. Buck, Stuttgart, 1987.
- SCHINDLER 2016 C. SCHINDLER, *Exploring the Distinctiveness of Neo-Latin Jesuit Didactic Poetry in Naples: The Case of Nicolò Partenio Giannettasio*, in: R. A. Maryks (ed.), *Exploring Jesuit Distinctiveness: Interdisciplinary Perspectives on Ways of Proceeding within the Society of Jesus*, Leiden, 2016, 24–40.
- SMITH 2001 N. D. SMITH, *The Genre and Critical Reception of Jacopo Sannazaro's Eclogae Piscatoriae (Naples, 1526)*, *Humanistica Lovanensia* 50 (2001), 199–219.
- SMITH 2002 N. D. Smith, *Jacopo Sannazaro's Eclogae Piscatoriae (1526) and the 'Pastoral Debate' in Eighteenth-Century England*, *Studies in Philology* 99 (2002), 432–450.
- STRATENUS 1641 Petri STRATENI *Venus Zelanda et alia eius Poemata*, Hagae-Comitis, 1641.
- WRIGHT–SPENCE–LEMONS 2014 E. R. WRIGHT, S. SPENCE, A. LEMONS (eds.), *The Battle of Lepanto (I Tatti Renaissance Library)*, Cambridge MA, 2014.